

som läsaren matas med. Även i sista kapitlet, som i inledningen beskrivs som en ”framåtblickande och i viss mån sammanfattande och samtalspräglad uppsummering av studien” (s. 17), introduceras läsaren i nya teorier och tanketrådar.

I det avslutande kapitlet – med rubriken ”En annan alkohol- och drogpolicy är möjlig” – vill Nehls knyta ihop säcken. Han framhåller här vikten av att inte begränsa undersökningar om bruket av alkohol till att enbart fokusera missbrukare. Genom att göra en sådan fokusering har man redan bestämt var problemet ligger menar han. Istället bör man mer koncentrera sig på i vilka sammanhang droger omtalas och befinner sig i vår omgivning. I boken har författaren bl.a. lyft fram reklam, filmer, traditioner, rockbiografier och den mängd av experter som i olika media vill lära ”oss” att dricka på rätt sätt (t.ex. genom vinrecensioner i olika medier). Nehls menar att missbruket av droger måste förstås i belysning av det intresse för alkohol som finns i samhället som helhet, och att vi möter alkohol i olika former lite överallt i vår omgivning. Det är genom att se var och hur alkoholen befinner sig i samhället som vi också kan se och förstå problemen kring missbruket av alkohol.

I slutkapitlet presenterar Nehls också målet med sin bok. Han intar en tydlig politisk ståndpunkt när han skriver att han genom boken vill ”konstruera verktyg samt öppna upp utrymmen för en sådan förutsättningslös debatt som krävs för att kunna utforma en nationell (och internationell) drogpolicy och individuella drogpraktiker” (s. 199). Detta måste ses som en tämligen hög ambitionsnivå, som jag dock inte är helt övertygad om att han lever upp till. Nehls lyfter upp ett viktigt ämne på agendan, han argumenterar för vikten av att inta ett helhetsperspektiv på alkohol och alkoholens konsekvenser i samhället. Detta är lovvärt. Och boken väcker absolut tankar och nya förståelser hos läsaren. Men jag önskar att han tagit tag mer i nätverken och den kraft som finns i dem; som det är nu förblir nätverken ganska anonyma och otydliga. Som läsare kan man fortfarande efter att man läst boken känna sig osäker på vad ANT egentligen tillför i sammanhanget. Boken hade också, menar jag, tjänat på att sällas något, det hade inte behövt vara så många exempel på olika nätverk och aktörer. Exempel som ofta lämnas löst hängande i luften med någon form av kommentar om att det finns många liknande prov på alkoholens förmåga till agens. Färre exempel och mer djuplodning hade enligt min mening varit att föredra.

En annan svaghet som jag ser det är bokens indelning i två delar, med en del som fokuserar ANT i Bruno Latours

anda och en del där Gilles Deleuzes och Felix Guattaris abstrakta resonemang utgör utgångspunkten. Eddy Nehls tackar i förordet till boken dels ANT-seminariet vid etnologiska institutionen vid Göteborgs universitet, dels Deleuze-seminariet vid samma universitet, vilka han menar har bidragit till boken genom stimulerande samtal. Kanske hade boken vunnit på att hålla sig inom ramarna för det ena av dessa seminarier istället för att försöka få med båda två. Som det nu är känns ANT lite oavslutat och presentationen av Deleuzes & Guattaris tankar kunde vinna på att utvecklas något mer.

Jag vill så här i slutet också återkomma till läsarens delaktighet i den kunskap som produceras ur texten. Inspirerad av Johan Asplund, och även Deleuze, menar Nehls att han med sin text vill provocera läsaren till att tänka själv och använda sin egen fantasi i förståelsen av de skrivna orden – ”och det kan man göra i trygg förvisning om att det inte finns någon absolut sann och riktig innebörd, bara olika sätt att använda tankarna” (s. 200). På så sätt, uppfattar jag det som, har läsaren ett ansvar för sin tolkning av texten. Detta är något jag kan hålla med om. Men resonemanget kan också lätt leda till att frånta författaren dennes ansvar för texten, vilket är olyckligt. Även om läsaren gör sin tolkning av texten, är det ändå författaren som ger läsaren ett underlag till dennes tolkningar. Å ena sidan ser jag det som ett positivt drag att inte använda sig av pekpinna och tala om för läsaren att ”så här är det, punkt slut”. Å andra sidan kan man som läsare behöva lite hjälp eller guidning från författaren för att kunna ta till sig själva grundtanken i en text. Detta är en balansakt som inte alltid är helt lätt att klara av. Jag önskar att Eddy Nehls hade gett lite mer stöd och hjälp till läsaren än vad han gör i sin bok, och på ett tydligare sätt använt sig av de empiriska exempel han har i boken för att exempelvis tydliggöra nätverkens utformning och agens.

Eva M. Karlsson, Stockholm

Annette Rosengren: *Vinna eller försvinna – om flykt, asyl och hjälpare*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2009. 316 s., ill. ISBN 978-91-7331-226-4.

”Som om vi är en annan sorts människor”, sammanfattar en man sin upplevelse av att vara asylsökande. – I boken *Vinna eller försvinna* belyser Annette Rosengren på ett konkret sätt flyktingars och asylsökandes känsla av utanförskap, av att vara anonyma i det svenska samhället,

något som hon kontrasterar mot att Sverige är en stark förespråkare av humanitet. Rosengren fältarbetade på en förläggning, kallad Forsby, under åren 2002 till 2005. Hon för dessutom till forna Jugoslavien för att besöka flyktingar som hade avvisats dit. Detta är nog så viktigt eftersom ytterst lite görs för att kontrollera resultatet av utvisningar av asylsökande från Sverige.

Forsby hade plats för 350 asylsökande och vid tiden för fältarbetet bodde där cirka 30 familjer och ensamstående. Här fanns människor från stora delar av världen, länderna i tidigare Jugoslavien, från den afrikanska kontinenten, forna Sovjetunionen och Mellanöstern.

Fältarbetet är långt och djupgående, genomfört i enlighet med etnologiska metoder, med deltagande observationer, djupintervjuer samt reflektioner om begränsningar och möjligheter. Det långa fältarbetet har gjort det möjligt för Rosengren att följa de asylsökandes personliga utveckling över tid, följa dem på resan från den hoppfullhet de flesta känner vid ankomsten till Sverige till ett alltmer förlorat hopp när väntan på beslut tär på nerverna. Hon beskriver hur familjemedlemmar stöttar varandra; när en anhörig blir deprimerad orkar en annan kanske stötta.

Rosengren delar med sig av egna känslor och tankar. Jag känner igen både min och andras reaktioner på möten med livet i flyktingförläggningar i Sverige, ett slags uppvaknande till en verklighet man inte mött tidigare. Tankar som "så här kan det väl inte gå till?" utvecklas till en insikt om de faktiska problem som orsakas av den maktojämna situation som råder i mötet mellan den enskilde asylsökande och mottagningssystemet. Hon problematiserar att den utsatta människans definition av sin verklighet får en underordnad betydelse i officiella beskrivningar av flyktingpolitiken. Rosengren ger en nyckel till varför så många människor engagerar sig i flyktingar och varför många är beredda att offra mycket av sin egen bekvämlighet och ekonomi. Det är till stor del en fråga om heder.

Med säker hand skildrar författaren vardagen på förläggningen där en heterogen skara människor bor. Många talar tre-fyra språk redan vid ankomsten och som vanligt är, lär sig många något av de medväntandes språk förutom svenska. De boende har olika yrkesbakgrunder, olika åldrar, olika sätt att komma till insikt om asylsystemet, Sverige och svenskarna samt olika sätt att hantera oron för framtiden. En pendling mellan hopp och misströstan.

Livet i Forsby präglas av väntan och av trångboddhet. De asylsökande har olika ärenden till Migrationsverkets

kontor för att träffa handläggare och hämta post, medan personalen mycket sällan går hem till någon asylsökande. Detta är något de asylsökande saknar; personal som engagerade sig utöver att ge något lugnande när det blev för mycket. De asylsökande rör sig i samhället och möten med svenskar präglas av olika attityder både från svenskar och asylsökandes sida. Vissa är öppna och nyfikna och det skapades en del kontakter, ibland är det tvärtom. Trångboddheten tvingar ut människor. Som exempel kan nämnas att parkeringsplatsen blir en mötesplats för de asylsökande männen, som förenas i det gemensamma intresset för bilar, inte sällan skrotfärdiga sådana. Vardagen präglas också av knappa resurser eftersom det bidrag asylsökande får ligger under socialbidragsnormen, något som är extra påfrestande när man delar lägenhet med människor vars språk man kanske inte förstår. En informell ekonomi växer fram med kunskaper om hur man handlar billigast på loppis, i lågprisbutiker och av ambulerande handelsmän. Det är en konst att lära sig att vara fattig i ett främmande land. Nerver lugnas med hemrullade cigaretter, tv och stereo köps begagnat av den som lämnade Forsby. Till vardagen hör även skolgången. I Forsby går barnen i grundskolan medan de vuxna läser svenska hos ABF i 150 timmar. Det räcker inte långt och eftersom kontakten med svenskar är dålig glömmar många vad de lärt sig.

Rosengren är en skicklig fotograf. Bildmaterialet kompletterar textens berättelser om de enskilda människorna, skapar fördjupning genom de känslor som förmedlas. Uttrycket "en bild säger mer än tusen ord" illustreras i mittuppslagets bild från hennes besök hos avvisade familjer i Serbien.

Boken är emellertid inte bara en skildring av enskilda individer. Den ger kunskap om svensk flyktingpolitik och praktik i ett historiskt perspektiv och med en förståelse för de mekanismer som styr utvecklingen på området. Läsaren får följa utvecklingen inom svensk lagstiftning och asylprocessen i korthet samt olika frivilligorganisationers arbete med flyktingar. Rosengren skildrar hur en allt restriktivare hållning gentemot asylsökande vuxit fram, inte bara i Sverige utan också inom EU, och menar att det är en myt att mottagarländerna är generösa. Många av de organisationer som arbetar för mänskliga rättigheter har opponerat sig mot den restriktiva hållningen, bl.a. eftersom de begränsningar som har införts tvingar de flyende att anlita smugglare.

Rosengrens bok är utan tvekan viktig, intressant och spännande att läsa för den som vill komma nära flyktingpolitikens vardag och de människor den berör.

Några svagheter finns emellertid. Texten är ibland repeterande. Det finns referenser till intressant och relevant litteratur, men det är också så att många påståenden i texten inte underbyggs av exempel eller hänvisningar till källor. Rosengren uttrycker inte rakt på sak vad hon vill med boken. Det hade varit en fördel om hon gjort det eftersom hon tagit tydlig ställning för den enskildes rätt och för att se solidaritet med flyktingar som en global fråga. Författaren sammanfattar inte direkt sina slutsatser. Kanske är det ett medvetet val, att låta läsaren ta in de rika etnografiska beskrivningarna och faktaredovisningarna för att själv dra slutsatser?

Mötet med flyktingar för världen närmare läsaren. Rosengren har tagit vara på vad hon lärt sig av mötet med flyktingarna i Forsby. Vi får lära oss om utvecklingen i de olika länder som fanns representerade i Forsby, om olika folkgrupper och vad som drivit enskilda människor på flykt. Rosengren ger dessutom en god bild av vad själva flykten innebär, hur den kan gå till och vad som krävs, ”pengar, papper och tur”. Allmänna beskrivningar blandas med specifika. På så sätt får läsaren ta del av de risker flyktingen utsätter sig för, hur rädsla och hopp blandas i en situation där den enskilde är totalt utlämnad till smugglarens goda vilja. Resväg, färdstätt, tid, inget rår den enskilde själv över. Inte heller att smugglaren håller sin del av avtalet.

Vinna eller försvinna är resultatet av ett gediget arbete utfört med små resurser. Den långa fältstudien medför ett resultat som vore omöjligt att få genom en kort studie. Materialet är omfattande och bildmaterialet ypperligt. Rosengren har kommit utsatta människor mycket nära, något som resulterat i djupa och berörande skildringar av enskilda öden. Människor far illa och ansvarsfördelningen inom systemet är oklar. Annette Rosengren skriver trovärdigt ur flyktingars perspektiv; att vara asylsökande är ett tillstånd, inte en egenskap!

En fråga som stannar hos mig är: ”behöver man fråntas möjligheten att bli hörd när man saknar andra rättigheter?”

Eva Norström, Lund

Fyrtiotalisterna och maten. Helene Brembeck (red.). Carlsson Bokförlag, Stockholm 2010. 208 s., ill. ISBN 978-91-7331-298-1.

Fyrtiotalisterna och deras matvanor har diskuterats i olika sammanhang. Oftast som ett problem. Hur skall det gå när fyrtiotalisterna skall flytta in på ålderdomshemmen med alla sina krav på individuella lösningar

och hög kvalitet? Av min egen generation, fyrtiotalisternas barn, brukar de få skulden för matlagningens förfall. De gjorde allt för att glömma bort generationers nedärvda matlagningskunskaper och ersätta dem med en hybrid av halvfabrikat och försvenskade exotiska maträtter. Ur resterna av deras industrimatsfaiblesse och kasslergratängar med ananas kämpar vi nu tafatt för att återvinna den gamla goda tiden med surdegsbak och närproducerade råvaror. Nåja. Som alla retoriska figurer har bilden av fyrtiotalisterna och maten ett behov av att nyanseras och fördjupas. Och det är just det som är syftet för den grupp av forskare från olika discipliner som under etnologiprofessorn Helene Brembecks ledning har gett ut boken *Fyrtiotalisterna och maten*.

Boken är en utlöpare av projektet ”Den mångdimensionella matkonsumenten. Beteenden och värderingar hos konsumenter 55+”, som bedrevs vid Göteborgs universitet 2004–2007. Titeln antyder varför gruppen blivit så intressant. De flesta fyrtiotalister kan idag sorteras in i varje marknadsförarens våta dröm, s.k. ”WHOPS” (Wealthy Healthy Older People), och varje pusselbit till deras köpstarka hjärtan har intresse för inte minst livsmedelsföretag. Dessutom är de många, de tillhör ”rekordgenerationen”. Därför finns också samhälls-ekonomiska intressen för studier av den demografiska gruppen fyrtiotalister. Vad händer då den generation som aldrig accepterat att världen ser ut som den gör går i pension? Vilka nya krav kommer att ställas på äldrevård, sjukvård och transportsystem, och hur kan samhällsplanerare och företag leva upp till dessa krav?

I det tvärvetenskapliga projektet har forskare inom etnologi, näringslära, hushållsvetenskap och designvetenskap deltagit. De har studerat tre grupper: äldre välbeställda storstadsbor i Göteborg, utrikes födda som anlänt till Göteborg under 1990-talet och landsbygdsbor. Även om forskargruppen är tvärvetenskaplig ser bokens redaktör, Helene Brembeck, till att diskussionerna i första hand håller sig till etnologiska teman som traditioner, vanor, rutiner och genus. I en tematisk uppläggning av boken får vi följa informanterna och få deras syn på barndomens matminnen, betydelsen av traditioner (och att riva ner dem), gemenskap, hälsa, miljö, att handla och om framtiden, den framtid som består i att bli gammal. Förutom intervjuer och etnografiska observationer har forskarna analyserat de kvitton som informanterna samlat in under registreringsperioden, ett kreativt sätt att studera den eviga diskrepansen mellan vad folk säger och gör i matsammanhang.

Som så ofta visar sig informanterna både bekräfta